

3. Агапов В. Л. Высшие органы государственной власти УССР – шахтерские коллективы: взаимоотношения накануне распада СССР // Наука, религия, общество. – 2003. – № 4. – С. 163-169.
4. Фокін В. П. “Головне – нагодувати людей” // Урядовий кур’єр. – 1991 – №1(6), січень.
5. Иванов Н. Производственный потенциал Украины: состояние, проблемы развития // Экономика Украины. – 1993. – № 2. – С. 3 – 12.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 1.– Оп. 22. – Спр. 1169. – Арк. 38.
7. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. 2794. – Оп. 2. – Спр. 6166.– Арк. 208 – 209.
8. ЦДАВОВУ України – Ф. Р.2. – Оп. 15. – Спр. 1858. – Арк.2.
9. Российский государственный архив новейшей истории. – Ф. 89. Коллекция. – Перечень. 33. – Спр.1. Пб-53 от 7. 01. 1991 г. О совещании министров в ЦК КПСС.– Арк. 3.
10. ЦДАВОВУ України. – Ф. Р-2. – Оп. 15. – Спр. 1858. – Арк.52.
11. ДАДО. – Ф. 2794. – Оп. 2. – Спр. 6167. – Арк .81.
12. Там само. – Р 2794. – Оп. 2. – Спр. 6211. – Арк.112.
13. ЦДАВОВУ України. – Ф. 1779. – Оп. 2. – Спр. 6510. – Арк. 47.
14. Там само. – Р-2. – Оп. 15. – Спр. 2340. – Арк. 780.
15. Лунина И. Проблемы формирования и использования бюджета Украины // Экономика Украины. – 1993. – № 8. – С. 35-41.
16. Артемчук Л. Чего нам ждать от Сургая? // Жизнь. – 1991. – 16 ноября.

Агапов В. Л. Политика высших органов государственной власти УССР по отношению к угольной промышленности в 1991 г.

В статье освещаются методы управления угольной отраслью, содержание программы по ее стабилизации, результативность проводившейся политики. Неэффективность политики автор связывает с сохранением традиционной системы государственной поддержки предприятий, развалом системы материально-технического снабжения, с весенней забастовкой шахтеров. Автор приходит к выводу, что в обществе не хватило интеллектуальных сил, чтобы ответить на болезненные вопросы, которые встали перед угольной промышленностью в связи с ее вхождением в рыночные отношения и переходом отрасли под юрисдикцию Украины.

Ключевые слова: Верховная Рада, Совет Министров, угольная отрасль, угледобыча, дотация, расчетная цена, политика, забастовка, правительство, шахтер.

Agapov V. L. Higher organs state power politics of Ukrainian Soviet Social Republic as to the coal industry in 1991.

The article highlights the coal industry management methods, the program matter as for its stabilization and effectiveness of the carried out policy. An author connects policy ineffectiveness with maintaining of the traditional system state support of enterprises, system disintegration of material and technical supply, with the spring strike of miners. The author comes to the conclusion that intellectual forces were not enough in society to answer sickly questions which arose before coal industry in connection with its entering into market relations and industry transition under jurisdiction of Ukraine.

Keywords: Verkhovna Rada, Ministers' council, coal mining, subsidy, calculated price, politics, revolt, government and miner.

УДК 94(477):323.2 “1994/1998”

Л. І. Полякова

ХАРАКТЕР ВЗАЄМОДІЇ ГІЛОК ВЛАДИ В УКРАЇНІ У 1994–1998 РР.

У статті аналізується комплекс проблем взаємодії гілок влади в Україні під час президентства Л.Кучми. Питання дострокових президентських та парламентських виборів 1994 р. постало в складних соціально-економічних і політичних умовах. Конфлікти між гілками влади підірвали до неї довіру у населення. 1994-1998 рр. є важливим етапом у справі формування законодавчої бази щодо регулювання відносин між гілками державної влади.

Ключові слова: вибори, взаємодія, президент, Верховна Рада, політичний конфлікт

90-ті роки ХХ століття є переломними для України і мають особливе значення. Це є період становлення України не тільки як незалежної держави, а й осмислення нових шляхів розвитку держави на засадах демократії, багатопартійності, ринкової економіки.

Період 1990–1994 рр. характеризувався складними соціально-економічними та політичними процесами, конфліктами між гілками влади, що в результаті приводить до дострокових президентських та парламентських виборів. Питання взаємодії гілок законодавчої, виконавчої, судової гілок влади є актуальним і на сучасному історичному етапі. А історичний аналіз становлення органів влади незалежної України дозволяє зробити висновок щодо необхідності адміністративної реформи, та вдосконалення законодавчої бази, яка стосується питання взаємодії гілок влади незалежної України.

Мета даного дослідження полягає в аналізі діяльності та взаємодії державних органів влади в період 1994–1998 рр., характеристиці конституційного процесу та виявленні причин політичних конфліктів на даному історичному етапі.

Проблематика взаємозв'язку принципів поділу влади та взаємодії різних гілок влади знайшла відображення у монографічних дослідженнях вітчизняних науковців: О. Каневського, В. Шаповала, О. Скрипнюка, Ю. Тодики, В. Яворського, В. Журавського, В. Кременя, В. Ткаченка, В. Тація.

Проблематика реформування механізму влади й перегляду положення вищих органів державної влади в системі поділу влади розглядається в монографіях авторського колективу за ред. Н. Нижник, В. Тація, Ю. Тодики та О. Даниляна, О. Бандурки та В. Греченка,

Питання про функції глави держави у системі поділу влади розглядається в роботах: В. Шаповала, О. Скрипнюка, Ю. Тодики та В. Яворського, А. Зайця, Н. Нижник, Є. Назаренко, Р. Михеєнка, С. Серьогіної.

Функції Глави держави України, його взаємодія з іншими вищими владними інституціями аналізуються О. Скрипнюком, Ю. Тодикою, В. Яворським.

Установчі повноваження Президента як глави держави щодо формування органів виконавчої влади за змістом Конституції України в редакції від 28 червня 1996 р. розглядаються в роботах Н. Нижник, В. Авер'янова, Р. Михеєнка, С. Серьогіної, В. Шаповала та багатьох інших [1, с.50–52].

Невизначеність статусу Уряду в Україні, що є однією з найактуальніших теоретичних та практичних проблем національного державотворення, розглядається в роботах В. Кампо, В. Шаповала, В. Авер'янова, Ю. Тодики, Т. Грозницької, В. Шатіло, І. Пахомова, В. Скрипнюк. Автори насамперед акцентують увагу на слабкості позицій Уряду у стосунках із Президентом та Верховною Радою України, його надмірній залежності під останніх за змістом Конституції України редакції від 28 червня 1996 р. Аналіз існуючих наукових досліджень з проблем утворення та взаємодії гілок влади в Україні зробив Р.С.Мартинюк. [1, с.60–62]

Загострення соціально-економічного та політичного становища у сер. 90-х рр. XX ст. поставило на порядок денний питання про визначення шляхів реформування не тільки економічної галузі, але й політичної структури. Протистояння президента і Верховної Ради на фоні кризових явищ в економіці закінчилося прийняттям рішення обох сторін про дострокове припинення повноважень.

У березні і квітні 1994 р. відбулися вибори до Верховної Ради України. Вибори були покликані змінити політичну конфігурацію в республіці, припинити конфлікт між виконавчою та законодавчою гілками влади. Особливостями виборів було ще й те, що вони вперше проводились на багатопартійній основі, хоча й за мажоритарною системою, відповідно до якої висунення кандидатів відбувалося в територіальних округах, а не за партійними списками. За думкою окремих політиків ця система суттєво обмежувала вплив і можливості політичних партій та громадських об'єднань. З погляду сучасної політичної ситуації в країні можна зробити висновок, що змішана система виборів не дала бажаних результатів. Політичні партії виявилися не готовими до плідної роботи в законодавчому органі, діяльність особливо останнього парламенту виявилася не конструктивною. Але вже тема інших досліджень.

Вибори 1994 р. проводилися в умовах глибокої економічної кризи, тому виборці гостро реагували на прорахунки владних структур, у тому числі Верховної Ради та Президента, нерідко ототожнюючи їх з доцільністю незалежності взагалі. Багато виборців залишилися вдома, тим самим висловили недовіру існуючій владі. Передвиборча ситуація повторюється і у 2009р., на жаль історичні помилки не враховуються владою. Протистояння законодавчої, виконавчої гілок влади і Президента не підвищує їх авторитету. Для України перші вибори в умовах незалежності мали доленосне значення, отже, на них по суті вирішувалося питання про подальші перспективи державності України.

У цих виборах вперше зіткнулись інтереси різних партій, адже виборці врахували і належність кандидатів у депутати до політичних організацій різного спрямування.

У ході виборчої кампанії 1994 р. розгорнулася боротьба між окремими кандидатами в депутати. Їх кількість спочатку була 6759 претендентів, з яких зареєстрували 5833. Згодом частина претендентів зняла свої кандидатури і на виборах балотувалося 5609 кандидатів, або в середньому 13 на один округ, а в столиці – 21. Така активність загострювала боротьбу і посилювала конфліктний характер виборів.

Причини такої активності О.М. Бандурка та В.А. Греченко вбачали в наступному:

Реакція широкого загалу на відмову від практики “призначення” на депутатство. Штучно стримувана доти суспільна енергія вимагає якогось виходу. Потенційні громадські активісти будь-що намагаються надолужити згаяне, реалізувати свій незатребуваний потенціал.

Недовіра громадян до депутатів, їх ділових, політичних і моральних якостей.

Результат спрощеного розуміння завдань влади на прикладі багатьох її дотеперішніх носіїв – жити для себе.

Усвідомлення того, що влада сьогодні – джерело і засіб особистого збагачення, в чому наочно переконував приклад “старих” нардепів. Особливо великі перспективи вона відкриває у переддень масової приватизації – розподілі державного, тобто народного, пирога. Розрахунок простий: той, хто ділить, – себе не обділить.

62,3% кандидатів висунули виборці, 26,7% – трудові колективи та 11% – політичні партії. З них комуністів – 388, членів Руху – 241, соціалістів – 180, членів Української республіканської партії – 137 та ще 622 партійні депутати від 25 партій (загалом 26,85% від загальної кількості партійних кандидатів) [2, с.103].

Виборці гостро відреагували на конфлікти у вищих ешелонах влади та на її бездіяльність в період кризи. Більшість народних депутатів попереднього складу, яка балотувалася на новий строк (138 з 188), не була обрана. Заповнено було в парламенті тільки 338 депутатських місць із 450, інші депутати з'явилися після нових виборчих турів. У Верховній Раді половину місць займали позапартійні депутати, що говорить про недовіру населення до політичних партій. Депутатські фракції чисельністю понад десять чоловік дістали тільки чотири партії – комуністи, Народний рух, Селянська партія, соціалісти.

Вибори показали також значну роль особистого фактора. Виборці звертали увагу не стільки на зміст програми кандидата в народні депутати, скільки на його особистість, відданість, а також професію. Про це свідчить той факт, що у новому складі парламенту збільшився прошарок економістів (44), юристів (32), викладачів закладів освіти (65) [3].

На жаль, діючому парламенту не вистачає професіоналізму. Змішана система виборів не дозволяє під час виборів у парламент проконтролювати фахову підготовку кандидатів в депутати.

На виборах у Верховну Раду впевнено переміг і тоді колишній прем'єр-міністр Л.Кучма. Він згадував, що пішовши з великої політики, не думав до неї повертатися, але був буквально атакований і своїми знайомими і незнайомими представниками індустріальної сфери, які закликали його балотуватися на посаду президента Української спілки промисловців і підприємців. 9 грудня 1993р. його обирають на цю посаду і, як пише сам Л. Кучма, “за всіма стандартами і стереотипами “табеля про ранги” президент. УСГШ просто зобов'язаний балотуватися в парламент.

Л. Кучма балотувався у себе на батьківщині – у Новгород-Сіверському виборчому окрузі – найбільшому на Україні. Його команда в той час складалася всього з 5 осіб і мала у своєму розпорядженні всього один міський телефон і комп'ютер застарілого зразка. Проте Леонідові Кучмі вдалося перемогти на виборах з найвищим в Україні результатом якби виборців і голосів, поданих за нього [4,с.77-79].

Верховна Рада XIII скликання розпочала роботу 11 травня 1994 року. Головне завдання – обрання Голови Верховної Ради, є фактом те, що він являє собою одну з найвищих посадових осіб, організує законотворчу діяльність. Претенденти розподілилися в такому порядку: О.Мороз (лідер СПУ), В.Дурдинець (керівник депутатської групи “Центр”), Ю.Тима (представник УНА–УНСО), О.Карпов, але основна боротьба розгорнулася між Морозом і Дурдинцем.

В результаті дії різних факторів спікера було обрано з першого разу. Лідер Соціалістичної партії О.Мороз набрав 171 голос. Прем'єр-міністром незадовго до президентських виборів став В.Масол.

Перший же конфлікт у новообраній Верховній Раді стався з-за О.Ткаченка, якого висунули на посаду першого заступника Голови Верховної Ради. Не погодившись із цією кандидатурою, 117 депутатів демонстративно відмовилися реєструватися на вечірньому засіданні 19 травня 1994 р. У відповідь новообраний Голова продемонстрував характер: оголосив засідання закритим, порадив усім зібратися у фракціях й ще раз обговорити, кандидатури. А також повідомив, що список усіх тих, хто не зареєструвався, він передасть у засоби масової інформації. Такий вольовий тиск призвів до того, що першим заступником Голови Верховної Ради став О.Ткаченко.

Порівняно швидко відбулася політична структуризація Верховної Ради. На 1 липня 1994 р. у її складі налічувалося 9 депутатських груп і фракцій: фракція “Комуністи України за соціальну справедливість і народовладдя” (84 депутати); фракція Народного Руху України (27); Соціалістична фракція (25); група “Центр” (38); група “Аграрники України” (36); група “Реформи” (27); група “Єдність” (25); група “Державність” (25); Міжрегіональна депутатська група (МДГ) (25); 20 народних депутатів не входили до складу фракцій і груп [2,с.107].

Вибори у Верховну Раду були своєрідною прелюдією до виборів Президента. Згода Л.Кравчука провести дострокові президентські вибори можна оцінити в основному як тактичний хід. Мета такого вчинку – зняти напругу в суспільстві.

Але в умовах гострої політичної боротьби Л.Кравчук вирішує змінити свою думку і балотуватися в президенти, але разом з тим робить кілька спроб перенести ці вибори. Президент 18 січня 1994 р. провів нараду керівників місцевих Рад за участю представників Президента на місцях, на котрій було схвалено проект основних конституційних положень про організацію державної влади з наступним винесенням на референдум. Референдум не лише розв'язав би ряд проблем у співвідношенні владних структур, але й став би підставою для перенесення строків виборів. Верховна Рада рішення про референдум не ухвалила.

Боротьбу за посаду президента розпочали спочатку 11 претендентів. “Ліви” – стара політична еліта – висунули кандидатом О.Мороза, “праві”, об'єднали в блоці реформаторів, підприємців – В.Ланового, від влади було запропоновано два кандидата – Л.Кравчук і І.Плющ, балотувався також президент товариства “Українська фінансова група” В.Бабич та міністр освіти України П.Таланчук. В кінцевому рахунку було включено 7 осіб: Л.Кравчук, І.Плющ, В.Бабич, Л.Кучма, В.Лановий, О.Мороз, П.Таланчук. У першому турі найбільшу кількість голосів набрали Л.Кравчук (37,68%) та Л.Кучма (31,25%). У другому турі виборів 10 липня за Л.Кучму проголосувало 14 млн.660 тис. виборців (52%), а за Л.Кравчука – 12 млн. 100 тис. (45%) виборців. Відбулася перемога “Сходу” над “Заходом”, “нової” еліти над “старою” [5,с.61].

Сам Л.Кучма визнав, що Південь і Схід, які забезпечили йому перемогу, “голосували не стільки за мене, скільки за зміни в політичному та економічному житті” [4,с.84]. Головними чинниками, які вплинули на результати виборів, були тяжке соціально-економічне становище і перманентні конфлікти у верхніх ешелонах влади.

Л.Кучма від самого початку свого президентства намагався протистояти намаганням парламентської еліти послабити повноваження Президента і посилити Верховну владу.

Перші суттєві кроки у своїй діяльності новообраний Президент зробив саме на шляху зміцнення і реформування системи влади. З метою недопущення конфліктів між окремими гілками влади уже 19 липня 1994 р. Л.Кучма, О.Мороз та прем'єр-міністр В.Масол опублікували спільну заяву, в якій проголосили про готовність дотримуватися діючої Конституції і змінювати її положення тільки з доброї волі сторін. Представники законодавчої і виконавчої гілок влади зобов'язалися розв'язати питання про межі своїх повноважень шляхом консенсусу. [6, с.98] Проти президентської ініціативи виступають депутати Верховної Ради.

У вересні 1994 р. Л.Кучма видає Указ про створення Ради регіонів, “з метою проведення взаємних консультацій, вироблення узгоджених проектів рішень з найбільш важливих проблем економічної та соціальної сфери, з питань, що виникають у відносинах між центральними і місцевими органами місцевого самоврядування”. До складу цієї Ради увійшли голови обласних, Київської та Севастопольської міських Рад народних депутатів, віце-прем'єр уряду Республіки Крим. Очолив її Президент України, його заступником став прем'єр-міністр. Це був важливий крок у справі взаємодії гілок влади на всіх вертикалях, пов'язаний з подальшою демократизацією влади, встановленням тіснішого зв'язку з регіонами, чіткішим врахуванням їх інтересів, запобіганням можливих конфліктів типу “центр – регіони” [2, с.110].

Наступним кроком у побудові взаємовідносин між гілками влади став проект конституційного закону “Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні” винесений на розгляд Верховної Ради Л.Кучмою у грудні 1994р. Закон був аргументований тим, що в Україні давно назріло питання про чіткий розподіл влади і припинення недоречної конкуренції різних її гілок. Згідно з проектом Верховна Рада має займатися законодавчим процесом, а Президент – здійснювати виконавчо-розпорядчі. Проект торкався самих основ Конституції 1978 р., побудованої, як і усі попередні радянські конституції, на принципі неподільності влади.

Відповідно до цього документа Верховна Рада повинна була віддати Президенту істотну частину владних повноважень, тобто наповнити реальним змістом внесену в Конституцію в 1991р. статтю про запровадження посади Президента як глави держави і глави виконавчої влади. Зрозуміло що така пропозиція не могла не викликати політичного конфлікту, адже мова йшла про владу, про законодавчий розподіл її між основними гілками. Тому значна частина депутатів не підтримувала даний законопроект і намагалася гальмувати його прийняття.

За оцінкою тодішнього Голови Верховної Ради О.Мороза, цей законопроект, названий “малим конституційним проектом”, до краю загострив політичну боротьбу в суспільстві, особливо всередині Верховної Ради. Але все ж після тривалих і гострих дискусій 18 травня 1995р. Верховна Рада прийняла закон “Про державну владу й місцеве самоврядування”. Закон введено у систему правових актів, що визначають конституційний лад України. Відповідно до нього Президент ставав одноосібним главою уряду, склад якого він мав формувати сам, без узгоджень і затверджень Верховною Радою. Він також очолював й систему місцевих органів державної виконавчої влади. Органами державної влади від обласного до районного рівнів ставали держадміністрації, главами яких Президент повинен був призначати обраних народом голів відповідних рад. У компетенції місцевих рад залишалися обмежені повноваження і затвердження місцевого бюджету і програм територіального розвитку, заслуховування звітів голів адміністрацій. Всі інші повноваження передавалися держадміністраціям. Таким чином, з прийняттям цього Закону істотно змінювалась форма правління в республіці, оскільки змінювалась організація верховної державної влади, її центральних органів, компетенція і порядок утворення цих органів. Форма правління в Україні стала наблизитися до президентської республіки, оскільки така форма характеризується, в першу чергу тим, що обраний глава держави одночасно є главою уряду, який він і сам формує [7, с.184; 8].

Прийняття цього Закону одразу ж призвело до нової кризової ситуації. Закон було прийнято більшістю голосів, а не 2/3 голосів як це вимагала Конституція. Знову постало питання розподілу владних повноважень між гілками влади. Під загрозою опиняється і інститут президентства в Україні. Вихід зі складної ситуації політики вбачали у підписанні конституційної угоди між Президентом і Верховною Радою до прийняття нової Конституції.

Л.Кучма вважає, що парламент погодився на прийняття конституційної угоди між Президентом та Верховною Радою після його Указу про проведення опитування громадської думки з питань довіри громадян України Президентів та Верховній Раді, прийнятого 31 травня 1995 р. У даному випадку Президент зумів утримати ініціативу у своїх руках.

На противагу пропозиції про конституційний договір О.Мороз запропонував закон “Про місцеві ради”, який передбачав створення вертикалі рад, що підпорядковувалось спікеру парламенту. Тим самим створювались умови для організації паралельних структур влади на місцях, для поєднання законодавчої і виконавчої влад, для реального двовладдя [4, с.113].

8 червня 1995 р. Верховна Рада як єдиний законодавчий орган, з одного боку, та Президент як глава держави і глава виконавчої влади, з іншого боку, уклали Конституційний договір “Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України”. Одним з головних завдань конституційного договору є реформування державної влади на засадах чіткого розподілу функцій між її законодавчою і виконавчою гілками як необхідної передумови подолання економічної, соціальної та конституційної кризи.

За думкою багатьох політиків ця угода стала компромісною між гілками законодавчої та виконавчої гілками влади, дала можливість інтенсивно працювати над новою Конституцією України. Але вже через декілька тижнів між законодавчою владою і Президентом України виникає конфлікт з приводу звільнення парламентом Генерального прокурора Владислава Дацюка. Верховна Рада та її голова О.Мороз порушили 44 статтю договору за якою призначення і звільнення Генерального прокурора відбувається тільки Президентом України.

При укладенні Договору сторони дійшли згоди, що на період до прийняття нової Конституції України організація та функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування здійснюватимуться на засадах, визначених законом "Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні" від 18 травня 1995 р., про який вже говорилося вище. У Договорі зазначалося, що положення чинної Конституції діють лише в частині, що узгоджувалась із зазначеним Договором (ст.61).

У Конституційному договорі вказувалось, що вся повнота влади належить народові, який є єдиним джерелом влади і здійснює її як безпосередньо – шляхом референдумів, так і через систему державних органів та органів місцевого самоврядування (ст.2). Державна влада в Україні будується на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову (ст.3). Єдиним органом законодавчої влади визнавалася Верховна Рада України, виконавчої – Президент України, який здійснює її через очолюваний ним уряд – Кабінет Міністрів України та систему центральних і місцевих органів державної виконавчої влади (ст.13,22,24). Судову владу в Україні здійснюють лише суди, систему яких складають Конституційний Суд України, загальні та арбітражні суди.

Конституційний договір також визначав структуру, компетенцію, форми діяльності зазначених державних органів, а також місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в Україні. Утворювалася система органів місцевих державних адміністрацій, які підпорядковувались по вертикалі знизу вгору, аж до Президента України. Обласні і районні ради знову були позбавлені права мати виконавчі органи [9].

Таким чином, Конституційний договір означав законодавче закріплення принципу розподілу влад, значно посилював виконавчу владу і позиції Президента. У глибокому і затяжному конфлікті з Верховною Радою з приводу владних повноважень Президент здобув перемогу. Сам Л. Кучма оцінював цей Договір як такий, що вивів державу з конституційної кризи. За оцінками визначних юристів, Конституційний договір не вирішував кардинально державно-правових проблем, але надавав змогу тимчасово уникнути конфронтації між законодавчою та виконавчою владами. Опоненти Конституційного договору, особливо з лівого табору, вважали його негативним явищем в історії українського парламентаризму, таким, який згорнув права законодавчої влади. В.Зайцев вважає що конституційний договір не вирішив головної проблеми – суперечності між виконавчою та законодавчою владами. Таким чином, у суспільстві неоднозначно оцінювали конституційний договір. Але важливим моментом було те, що конституційний процес набрав оберти. Діюча Конституція 1978 р. не могла вирішити політичні протиріччя. С самого початку проголошення незалежності виникає необхідність прийняття нової Конституції яка б окреслила ключових орієнтири реформування українського суспільства, створила правове підґрунтя розв'язання кардинальних проблем виробництва, влади та власності.

Конституційний процес розпочався в Україні з проголошенням Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990р. А створена 24 жовтня 1990р. Верховною Радою Конституційна комісія (Комісія з розробки нової Конституції України) у складі 59 осіб під головуванням Голови Верховної Ради Української РСР Л. Кравчука розпочала етап розробки концепції нової Конституції. Проблема розподілу законодавчої влади виявилася в роботі комісії найбільш складною. Більшість депутатів заперечували норми, які приводили до створення сильної гілки виконавчої влади, намагалися зберегти за парламентом основні владні повноваження. Проект Конституції було винесено на всенародне одговорення 1 липня 1992 р. За цим проектом Україна ставала президентською республікою з двопалатним парламентом. Президент є Главою держави і виконавчої влади [10, арк.57].

До проекту було запропоновано більше 47 тисяч поправок, доповнень, заперечень. Велика кількість з них була врахована в остаточному його тексті. Були розроблені й альтернативні проекти. Нарешті, 26 жовтня 1993р. було оприлюднено новий проект Конституції, який теж викликав досить гострі дискусії. В центрі полеміки опинились питання державного устрою (проблема федералізації), розподілу влад місцевого самоврядування, структури представницького органу, ринкової економіки та приватної власності.

Досить суттєві розходження виникли і з приводу органу, який мав прийняти нову Конституцію. Виявилося аж чотири точки зору: перша – Верховна Рада; друга – референдум; третя – Конституційна асамблея (спеціальний створений для цього орган); четверта – Верховна Рада і референдум [2, с.116].

Проте Верховна Рада не затвердила жоден з запропонованих проектів Конституції. Це можна пояснити, перш за все, певною непослідовністю органів влади у здійсненні процесів реформування, боротьбою навколо прийняття Основного Закону різних політичних сил, які гальмували процеси правової визначеності та регламентації суспільних відносин. Внаслідок цього чинною залишилася Конституція УРСР 1978р., до якої було внесено понад 200 поправок [11,с. 586].

Після обрання Президентом Л.Кучми було створено нову Конституційну комісію, в якій було порівну представлені законодавча і президентська влада. На чолі комісії були затверджені співголови з однаковими повноваженнями – Президент Л.Кучма і Голова Верховної Ради О. Мороз.

Конституційній комісії прийшлося зіткнутися з проблемою поділу владних повноважень між парламентом і Президентом, як главою виконавчої влади. Знову виникло питання про звернення до народу у формі референдуму. Моментом обговорення є редакція Конституції винесена на розгляд Верховної Ради. Ця редакція передбачала двопалатну структуру парламенту – Національних Зборів. Верховна Рада не прийняла президентського проекту. Л.Кучма погодився на однопалатний парламент, хоча для гілки виконавчої влади значно зменшувалася самостійність щодо законодавчої влади.

Політична еліта вирішила знайти компромісне рішення. 5 травня 1996р. була створена тимчасова спеціальна комісія для доопрацювання проекту Конституції України на чолі з народним депутатом від групи "Центр" М. Сиротою. Долаючи конфліктні ситуації, комісія стаття за статтею узгоджувала точки зору різних фракцій і груп.

Прийняття Конституції України конституційною більшістю (2/3) голосів 28 червня 1996р. стало центральною подією політичної історії незалежної Української держави. Діючий Основний Закон має багато компромісних рішень, спостерігається неузгодженість багатьох статей, що дозволяє різне їх тлумачення, а це приводило і приводить до конфліктних ситуацій між гілками влади.

Істотним виявом протистоянь між виконавчою та законодавчою гілками влади та засобом парламентського контролю за діяльністю уряду України стали дні уряду України у Верховній Раді. За період з жовтня 1995р. по лютий 1998р. було проведено 20 днів уряду, на яких розглянуто 37 питань, у тому числі пов'язаних з роботою народного господарства, соціальним захистом населення, ядерною безпекою, обороноздатністю держави, бюджетом та ін. Під час днів уряду виявлялись дискусійні і конфліктні питання, узгоджувались і викристалізовувались позиції депутатських фракцій і груп окремих депутатів.

У самій виконавчій владі продовжували зберігатися нестабільність та протиріччя. Конфліктні ситуації, які виникали між Верховною Радою та Кабінетом Міністрів, між Президентом та Верховною Радою, між Президентом та Кабінетом Міністрів, призводили до того, що змінювалась найслабша ланка у цьому трикутнику, а саме уряд.

Після прийняття Конституції України Верховна Рада чимало зробила для удосконалення діяльності органів державної влади. Зокрема, деталізовано статус Кабінету Міністрів, державних адміністрацій, Кримської Автономії. Саме в цей період вирішені питання, пов'язані з правовим регулюванням діяльності ще кількох найвищих державних органів, зокрема, Конституційного Суду, Вищої Ради юстиції, Рахункової палати та Уповноваженого з прав людини.

Таким чином, у 1994-1998рр. політичні конфлікти між окремими гілками влади та політичними силами продовжували існувати. Ситуацію ускладнювала соціально-економічна криза в Україні, соціальна диференціація суспільства, що поглиблювалась. Разом з тим у ці роки спостерігалася еволюція у взаємовідносинах між законодавчою та виконавчою гілками влади в Україні. Підписання Конституційного договору 1995 року і прийняття Конституції України 1996 року дозволили на певний час досягти консенсусу у відносинах, але не допомогли взагалі запобігти конфліктам, які загострилися в період Президентства В.Ющенка. Відсутність чітко прописаних норм взаємодії інститутів влади створює певні конфлікти в тлумаченні Конституції по всім принциповим питанням, що призводить до загострення політичної ситуації в Україні. Це стосується, наприклад, подання президентом кандидатури прем'єр-міністра до Верховної Ради, процедури контрасигнації, призначення дострокових виборів і т. ін. Залишаючи парламентсько-президентську республіку, необхідно деталізувати розподіл повноважень між Кабінетом Міністрів та Радою національної безпеки і оборони. Виникає гостра необхідність внесення змін у діючу Конституцію.

Джерела та література

1. Мартинюк Р.С. Реалізація принципів поділу влади сучасній Україні: політико-правовий аналіз. – Острог, 2007.
2. Бандурка О.М. Греченко В.А. Влада в Україні на зламі другого і третього тисячоліть. – Харків, 2000.
3. Голос України. – 1994. – 10 листопада
4. Кучма Л. Про найголовніше. – К., 1999.
5. Пилипенко В. Ю.Привалов, В.Ніколаєвський. Владна еліта у контексті суспільного розвитку. – К., 2008.
6. Україна на зламі історичних епох.(Державотворчий процес 1985-1999 рр.). Під. ред. Алексєєва Ю.М., Кульчицького С.В.,Слюсаренко А.Г. – К.,2000.
7. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні. Становлення і розвиток. – Харків, 1999. – 275 с.
8. Мороз О. У складних умовах домінувала тенденція зростання кількісних та якісних показників роботи парламенту // Голос України. – 1998. – 14 травня.
9. Архів Верховної Ради України. – Ф. 1. – Оп.16. – Спр.54676. – Арк.1-53.
10. Архів Верховної Ради України. – Ф.1. – Оп.35. – Спр.134.
11. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2004.

Полякова Л. И. Характер взаимодействия ветвей власти в Украине в 1994-1998 гг.

В статье анализируется комплекс проблем взаимодействия ветвей власти в Украине во время президентства Л.Кучмы. Вопрос досрочных президентских и парламентских выборов 1994 г. возник в сложных социально-экономических и политических условиях. Конфликты между ветвями власти подорвали к ней доверие у населения. 1994-1998 гг. являются важным этапом в сфере формирования законодательной базы для регулирования отношений между ветвями государственной власти.

Ключевые слова: выборы, Президент, Верховная Рада, политический конфликт

Polyakova L. I. The character of interaction of the authority branches in Ukraine in 1994-1998

The question of pre-term presidential and parliamentary election in 1994 has been arisen in complicated socio-economic and political conditions. The conflicts between the authority branches have undermined the confidence of population. It was an important stage in the forming of legislative base in 1994-1998, which regulated the relations between the authority branches.

Keywords: elections, President, Verkhovna Rada, political conflict.

УДК 94(477):070.482:28(046)

І. В. Жердєва

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНИХ ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ В МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

На основі вивчення православної періодики доби державної незалежності України виявляються особливості становлення і діяльності традиційних українських конфесій на фоні складних суспільно-політичних процесів. Розглядаються основні тенденції розвитку міжрелігійних протистоянь і конфліктів та їх вплив на міжконфесійні стосунки. Висвітлюється роль православної преси як вагомого фактора у стабілізації релігійної ситуації, досягненні міжконфесійного порозуміння у церковній спільноті та консолідації українського суспільства.

Ключові слова: церква, суспільство, періодика, православ'я, конфесії, міжконфесійні відносини.

За роки державної незалежності православна церква в Україні зазнала глибинних трансформацій. Стрімке зростання релігійної активності населення на початку 90-х рр. XX століття, складні процеси в церковному житті призвели до конфронтації та загострення міжрелігійних стосунків. І хоча до цього часу вони не урегульовані, основні православні інституції, які діють на терені України, в основному визначилися із ідеологією подальшого розвитку та шляхами налагодження взаємних стосунків і діалогу.

Актуальність теми статті визначається її суспільною значимістю. Оскільки православна періодика, висвітлюючи різні аспекти релігійного життя, впливає на формування самосвідомості українців, її активно використовують у міжконфесійних стосунках.

З огляду на цю обставину, залучення до наукового обігу православної преси як незадіяного історичного джерела, допомогло краще осмислити та прослідкувати основні тенденції розвитку міжконфесійних відносин на фоні загальноцерковних процесів.

Наявність в церковних періодичних друкованих органах значного масиву фактичних офіційних матеріалів, інформаційних повідомлень та публікацій з важливих аспектів релігійного життя дало змогу деталізувати та відновити хронологію подій в релігійно-церковній сфері, з'ясувати причини міжконфесійних протистоянь, дослідити їх вплив на суспільно-політичне життя.

Серед авторитетних науковців, які вдаються до аналізу характеру міжконфесійних відносин у православному середовищі та їх наслідків для українського суспільства, необхідно виокремити В. Бондаренка [1], А. Колодного [2], О. Шубу [3], О. Сагана [4]. У різних аспектах простежує конфліктність у православно-католицьких відносинах дослідник А. Юраш [5].

Мета даної статті полягає у тому, щоб на підставі вивчення публікацій церковної преси усіх православних конфесій проаналізувати основні тенденції міжрелігійних протистоянь та дослідити їх вплив на міжконфесійні стосунки. Для досягнення цієї мети використовуємо церковну періодiku, яка видавалась за часів незалежності України такими православними юрисдикціями: Українська Православна Церква, яка знаходиться у єдності з Московським Патріархатом (УПЦ МП), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП) і Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ).

При цьому, вважаємо за необхідне зосередити увагу на проявах міжрелігійних конфліктів, що виникали поміж традиційними українськими церквами:

- 1) загалу православних церков по відношенню до греко-католиків;
- 2) внутрішнього протиріччя між трьома православними конфесіями: УПЦ МП – УПЦ КП – УАПЦ.

Проблема міжконфесійних відносин знаходиться не лише в церковній площині, тут задіяно багато чинників зовнішнього характеру – суспільно-політичні, національні, соціально-економічні.

Один із провідних істориків церкви О. Шуба досить ємкісно синтезував причини та сутність міжцерковного протистояння в Україні і довів, що воно “спричинене не лише суто релігійними, а й історичними, політичними, етнологічними чинниками”. Розглядаючи напругу в релігійному середовищі як загрозу суспільній стабільності, він робить висновок: “Оскільки міжконфесійний конфлікт перетворився на загальнонаціональну, загальнодержавну проблему, його розв’язання стає справою не лише релігійних організацій, а й однією із стратегічних цілей української держави” [3, с. 294-295].

Тематичний огляд матеріалів православної преси дозволив виявити основні тенденції розвитку міжконфесійних відносин. На наш погляд, істотні зміни, які відбулися у динаміці цих процесів протягом досліджуваного періоду, дають підстави окреслити два головні етапи:

Перший етап 1991 – 2000 рр. – характеризується динамічним розвитком релігійних громад. Незабезпеченість громад культовими спорудами призводила до майнових суперечок і загострення міжрелігійних конфліктів, які в багатьох випадках мали політичне забарвлення.